

„bizonytalansága“, az ilyen ember már éppúgy elhagyná a természettudományos megismerés módszerét, tehát a természettudomány talaját, mint az, aki a múlt században a materializmust mint természettudományos világnézetet hirdette. Tehát az idealisztikus világnézet sem természettudományos.

Annyi mindenesetre kiderült, hogy a természettudomány a világ megismerésére csak addig a pontig alkalmas, de addig aztán biztosan és tökéletesen, ameddig gondolkodásunkat műszereinkkel történt megfigyelések útján ellenőrizni tudjuk. Ha műszereinkkel még át nem fésült területre tévedünk, akkor szükségszerűen nem lehetünk természetvizsgálók, tehát a jelenségekről alkotott felfogásunk sem lehet természettudományos. A természettudományos világnézet tehát fából vaskarika, mert a természettudomány csak világgépet adhat, de világnézetet soha. A természettudományokon felnevelődött ember világnézete éppúgy lehet téves vagy valószínű, vagy igaz, mint azé, akinek világnézete nincs tényekhez kötve. A világnézetet ugyanis a műszereinken túl terjedő mikro- vagy makrokozmoszban, valamint a transzcendens világban csak úgy formálhatjuk meg, ha saját emberi logikánkat kiveitjük a még ismeretlen világra és ezzel feltételezzük, hogy ott is ugyanolyan törvényszerűségek érvényesek, mint a mi világunkban. A fizika tanulsága szerint viszont logikánk sohasem csálhatatlan és kisebb vagy nagyobb módosításokra szorul. A természettudománnyal foglalkozó kutató tehát, ha természettudományos akar lenni, csak egy választ adhat: a természettudományok eddigi eredményei megadják a módot arra, hogy világgépet alakítsunk ki, de világnézetek megalapozása nem természettudományos feladat.

Nevelőink tehát akár az iskolában, akár az iskolán kívül a természettudományok hatalmas nevelőerőket — melyről az utolsó 20 esztendőben annyit írtam — csak akkor tudják igazán értékesíteni emberformáló munkájukban, ha a természettudományok hatáskörét csak a fent vázolt módon elérhető területre érvényesítik.

Koczkás Gyula.

A gyermek időszemléletének kibontakozása és fejlődés- menetének váza.

Az időérzés, időtartambecslés, időlokalizálás és végül az időszemlélet nem közvetlen érzékelés eredménye. Az időszemléletnek bonyolult, de határozott kapcsolata van a tárgy-, tér-, mozgásszemlélettel, szoros kapcsolata van az emlékezéssel, a képzelettel, a periódikus és ritmikus külső és belső állapotváltozások észlelésével, az okviszonnal, sőt kezdeti fokon a vágyakkal és törekvésekkel stb. is.

Mindezek a lelki tevékenységek nem kész, kifejlett képességekként jelentkeznek az újszülöttnél. Hónapok, sőt évek kellene egyiküknek-másikuknak, hogy működésbe léphessenek, mert előzőleg sem biofizikai, sem pszichikai állapotuk nem fejlődött eléggé ki.

Ebből nyilvánvaló, hogy az időszemlélet is, mint másodlagos, bizonyos vonatkozásban szubjektív érzelmi reakció (különösen kezdeti formájában s egyes vonatkozásában), csak lassú fejlődés folyamán, egyéb életés-lelki tevékenységek fejlődésével egybeszövötten alakulhat ki.

Kérdés tehát, hogy mikor, mily formában jelentkezik az időszemlélet, illetőleg milyen diszpozíciók teszik lehetségessé létrejöttét; a legizgatóbb kérdés: milyen lelki csírákból bontakozik ki s tevődik össze, miként jelentkezik a gyermeknél, s mily fejlődési fokokon halad át, míg végül a művelt felnőtteknél található elvont szemlélet fokára eljut?

Piaget, a genfi egyetem világhírű gyermek-, illetőleg fejlődéslelektani professzora, „La construction du réel chez l'enfant“ című művében a gyermeki időszemlélet kialakulását, éppen a fent elmondott megfontolások alapján, a lelki organizmus egybeszövöttségének tudatában a tér-, a tárgyszemlélet és okviszony fejlődésével párhuzamosan vizsgálta az első két életévre korlátozottan.

Piaget hat fejlődési fokot állapított meg vizsgálatai eredményeként. Az első kettőt a „saját idő- és gyakorlati sorozatok“ fokának nevezte. Az előbbiről állapította meg, hogy a csecsemő élete első heteiben, a reflexcselekvések és első szokás-kialakulások korában képes mozdulatait az időben helyesen rendezni, vagyis képes bizonyos cselekvést végrehajtani, amelynek értelme és célja csak egy másik tevékenységre vonatkoztatva van. Pl. tudja az ujját a szája felé irányítani, sőt a száját

kitátja s az ujjá felé igazítja, mielőtt az odaérne. Ebben az idői sorban azonban csak mi látunk időit, mert maga a csecsemő nem fogja fel ezeket az egymásutániságokat, hanem csak reflexíve cselekszik. A második fokon lévő gyermek is (egy-kéthónapos korában) képes az ismerős hangra felfigyelni (R. 1.) s azután a hang forrásra felé fordulni (R. 2.), vagyis képes már saját cselekvéseit helyes sorba rendezni s egymást követő percepciókat szerezni, de magát az egymásutániságot nem fogja fel; a lefolyástartamot csupán a saját cselekvéseiben érzi. Tehát ez a gyakorlati cselekvéssorozat (R. 1., R. 2., R. 3. stb.) csak a megfigyelő szemszögéből látszik időinek; a csecsemő lelkében globális és differenciálatlan érzéklés csupán. A saját cselekvései lefolyásában bensőnek érzett időtartam differenciálatlanul egybevegyül a várakozás és törekvés érzelmivel. Mihelyt az eseménysor végbenment, tagjait nem tudja képeken visszaidézni; legfeljebb cselekvő aktusa ismétlésével kísérli meg azt a sort újra létrehozni, amelynek megújulását várja.

A harmadik fokozatot (3—8 hónapos korban) Piaget „alanyi sorozatok fokozatának” nevezi, mert a gyermek ezen a fokon az idői sort a dolgok, a jelenségek egymásutániságában észleli ugyan, de csak akkor, ha ez az egymásutániság az ő tevékenységének közelépő akciója révén jön létre. Pl. a böcsője felett lógó csörgőt (R.) képes három és félhónapos korában egy kezével elérhető lánc segítségével megmozdítani (C.), vagyis C által R-t létrehozni (C R.); ezen a fokon tehát már képes a gyermek az események egymásutánját észlelni, ha ömaga hozta létre ezt az egymásutániságot, illetőleg, ha az előtte és utána következő történések az ő saját tevékenységeihez viszonyulnak. Az emlékezetben nem képes még e sort rekonstruálni, hanem csak a történés elemeinek egymásutánjait veszi észre, illetőleg ezekre ismétlés esetén újból ráismer. De az ismétlések kívánásából feltételezzük, hogy a közelmult eseménysorának szenzomotorikus-vizuális percipiálásában talált kellemes élmény benne van utóképként abban a jelenben, amelyben a gyermek a közeljövőben ismét akarja élvezni ezt a kellemest. Vagyis ha Piaget nem is mondja, úgy érzem, bátran kimondhatjuk, hogy itt a jelen kiszélesült s már benne van a közelmult, mint érzelmi hangulat és a közeljövő, mint affektív színezetű várakozás és törekvés.

A negyedik fokon az idői sorok objektíválódásának kezdetei találhatók, vagyis az idő, amely eddig a csecsemő saját tevékenységeihez fűződött, kezd a cselekvő alanytól független eseményekben észlelteni. Kezd tehát kialakulni az objektív idői sorozat. E fokon a gyermek, 8—12 hónapos korában, képes egy tárgyat (O. kép), amelyet a szeme előtt egy kendővel letakarunk (P. kép), annak ellenére, hogy ekkor az O. képet nem érzékeli, megtalálni, mert most kezd kialakulni a tárgy tudata, vagyis most már tud a tárgy állandóságáról. Ez esetben az eseménysor „előtte” és „utána” elemei, vagyis az időben folyó történés rendje nem a gyermeki cselekvés eredményeként jött létre, hanem rajta kívül lévő tényezőkhöz hatására. Hogy ez az eseménysor létrejöhessen; azt a gyermek emlékezetének köszönhetné. Ez az emlékezet azonban még igen szűkmezejű, úgyhogy ha az eseménysor valamivel bonyolultabb a fentemlítetté, már felmondja a szolgálatot. Pl. eldugunk egy játékot „A” helyre. A gyermek keresi és megtalálja. Majd utána eldugjuk a szeme láttára „B” helyre. A gyermek a második esetben elkezd a tárgyat „B” helyen keresni, mielőtt azonban a legkisebb nehézségre talál, a felületes keresés után visszatér az „A” helyhez. Itt tehát nem a külső képsorozat emlékére támaszkodik, hanem az első cselekvés sikerére, amelyet megismétel.

Az ötödik fok az objektív sorozatok fokozata nevével viseli s általában egyéves kortól kezdődik. Ezen a fokon az idő a gyermek előtt megszűnik a saját cselekvéseihez és a tárgyakéhoz fűződő szükségszerű séma lenni s valami általános miliővé válik, amely immáron magában foglalja az alanyt és a tárgyat is minden tevékenységével. A gyermek most, ha megtalálta az elrejtett tárgyat először A.-nál, s majd utána elrejtik B.-nél, nem keresi, mint az előbbi fokon A.-nál, hanem közvetlenül és kitartóan B.-nél. Vagyis tisztában van az elrejtés idői sorrendjével s határozottan emlékszik, hogy az állandó jellegűnek tudott tárgy eltűnése során egymásutáni sorrendben hová kerül.

A hatodik fejlődési fokot Piaget „szemléleti sorozatok” (séries représentatives) fokozatának nevezi. Itt a szemlélet szót Piaget nem az aktuálisan jelenlévő tárgyak, tünemények, események közvetlen érzékelésének, észrevételének, felfogásának értelmében használja, hanem inkább valamelyes tágabb jelentésben a visszaidéző és képzelő szemlélés képessége értelmében. E korban (másfél éves kortól kezdődően) a gyermek fölszabadul a közvetlen percepciók örök jelen világából és értelmi fejlőd-

dése folytán, s főleg a „reprodukáló asszimiláció“-nak, illetőleg a visszaidézni képes emlékező tevékenységnek kifejlése folytán, most már vissza tud állítani nemcsak valóságos cselekvések ismétlése által, hanem visszaemlékezés által is egy mind távolabbi és távolabbi mulat. E korban elég egy ingerlő szimbólum, hogy a gyermek a felidéző szellemi tevékenység folytán egy régebbi eseményort a jelen szemléletbe visszaidézzon s megközelítően objektív idői sorba rekonstruáljon.

Visszatekintve az első fejlődési szakaszra, miben láthatjuk tehát az időszemlélet csiráit, illetőleg létrejöttének segítő bábait? Megpróbálók erre nem csupán Piaget, hanem a saját kutatásaim alapján is megfelelni.

Először is megállapíthatjuk, hogy az időszemlélet létrejöttét elősegítő és közvetlenül szolgáló érzékszervek, mint ahogyan a tárgy-, tér-, mozgásszemléletnek a tapintás, látás stb. a szervei, nincsenek. Az idői tapasztalat mélyen és szorosan be van ágyazva az egész egyén testi-lelki organizmusának funkció-szövetékebe, amelynek egyéb működése nélkül létre sohasem is jöhetne. Az idői tapasztalás másodlagos és bonyolult tevékenység, amelynek affektív színezete különösen kezdetben tagadhatatlan.

A csecsemő az ébrenlét állapotában a szüntelen jelenben él, amely csak lassan tágul, s csak másfél-kétéves korban tagolódik mult, jelen és jövő időre. Kezdetben a szüntelen jelen újabb változásait a szükség kínos érzése, a kielégülésre, törekvés, a kínos várakozás, a homályos vágy, a kellemes kielégülés, a kudarc és siker jelzik. S az egyik idői csirát éppen ezekben a biopszihés primitív élményváltozásokban kereshetjük. E változásélménynek igen erős érzelmi színezete van a kellemes és kellemetlen jelen irányában. A másik ilyen csirának tarthatjuk e kellemes vagy kellemetlen jelen rövid, vagy sokáig élvezett, illetőleg szenvedett tartama aktuális átélését, valamint azt a tartamátélést, amikor a változás éppen megtörtént s még jelen van az előbbi kellemes vagy kellemetlen érzelem utóhangja, s máris megindul a várakozás a megismétlődésre. Pl. szopik a csecsemő s e kellemes állapotot felváltja az az új állapot, amely azáltal jön létre, hogy kikapják a szájából az emlőt. Ebben az új, kellemetlen jelen állapotban még halványan ott él a kellemes élvezet utóérzelme, de benne van a folytatás vágya, illetőleg a megismétlődés várakozása, sőt a fej és száj kereső reflexmozgásával a törekvés is.

A fejlődésben a legfontosabb azonban a tárgy fogalma és állandó jellegének felismerése korszakában az emlékezet csirájának jelentkezése, amely a ráismerésben tűnik először elő. A gyermek jelenbeni várakozásában tagolatlanul benne van a jövő s benne van a közelmult is. A kellemes élvezet megszűnésével fellép a hiány, amelynek pótlását várja a közeljövőben. Ha pl. a gyermek szájából étkezés közben kikapjuk a cuclisüveget, a meglepetés, majd a kínos hiány állapotának a jelenben való átélésekor homályosan ott van a közelmult élvezetének utóemléke is, igaz ugyan, hogy csak úgy, mint e kellemesnek megszűnése, s jelen van ennek a kellemesnek újból való élvezésére irányuló vágya, mint várakozás. Amikor újból a szájába adjuk a cuclisüveget, ráismer a kellemesre, s tovább élvezi az előbbi kellemes kontinuitást, ha pedig az újját dugjuk a szájába, ráismer, hogy a közelmultban nem ezt élvezte, és sírni kezd.

Amikor a gyermek tárgyadata jelentkezik s a ténben a tárgyak objektív helyváltoztatását saját cselekvéseitől függetlennek ismeri el, vagyis azok helyváltoztatását nem tekinti — mint a fejlődés kezdeti fokán — saját érzékszervi funkcióinak eredményeként, s amikor mintegy kívülről nézi a dolgokat, és saját cselekvéseit s a dolgokra ható cselekvései eredményosait okviszonyban látja, akkor megkezdődik a szélesebbre tágult jelen differenciálódása az emlékezet segítségével, méghozzá a megtörtént s már jelen nem lévő eseménymultra s a tudatos megismétléskor felmerülő céltudatban a közeljövőben várt bekövetkezésre, vagyis a jövőre. Sőt az okviszony első felfogásától kezdve az azelőtt gyakorlati „előbb és utóbb“ most mint objektíve felfogott egymásutániség tudatosul.

Az emlékezet teszi lehetővé, hogy valamely tárgyról vagy eseményről jelen nem léte esetén is tudjunk; a képzeletben való kivetítés pedig a tárgy újra való szemléletének reménységét, valamely esemény megismétlődésének a várását, sőt az aktív felidézésére törő céltudatot és törekvést alapozza meg. Ez a két tényező tehát, az emlékezet és a képzelet az idő két nagy bábája, amely ime egyéves kortól kezdve ott van a gyermek lelkében, hogy szellemét emberivé formálja. Mert emlékezet és képzelet nélkül nem válhatnék a gyermekből soha ember.

Ne gondoljuk azonban, hogy csak a most említett tényezők segítik elő a gyermek időszemléletének kifejlődését. Kétségtelen pl., hogy a gyermek „idő tartam“

felfogásának csíráját a gyermeknek abban a tapasztalatában kell keresnünk, amely szerint a környezetében egyes tárgyakat állandónak, mozdulatlanak, változatlanak észlel, másokat pedig mozgóknak, változóknak, vagyis olyanoknak, amelyek megjelennek és eltűnnek, hogy esetleg újból megjelenjenek, vagy amelyek állapotukat, alakjukat vagy színüket változtatják. Ezen tárgyak közül sok kellemes vagy kellemetlen hatást gyakorol rá s így jelenlétük, multbamerülésük, vagy jövőben várt fenyegető, illetőleg örvendetes megjelenésük nem lehet közömbös rá.

J. de la Harpe (*Genèse et mesure du temps*. Neuchatel, 1941. c. művében) mutatott rá arra, hogy a szokásnak is lehet idői érzést teremtő hatása. A szokás a mult tapasztalatának fölhasználása a jelenben aktuális cselekvésnél. Ha a szokásos cselekvéssel nem sikerül az adaptáció, vagyis, ha az ember a mult tapasztalatai alapján nem tudja elvégezni az új feladatot, akkor „újdonság”-gal áll szemben, amelynél nem tudván alkalmazni az eddigi bevált módszert, kénytelen új eljárást keresni. Az „idői”-nek megérzése is azért lehetséges, mert a szokásos cselekvésmód folyamatosságát megszakítja az új nehézség, vagyis az eddig zavartalan tartamot megszakítja az új megoldás kényszere.

*

A második életszakasznak (2—6 év) is van még az időszemléletre alakító és fejlesztő befolyása. Idevonatkozó vizsgálódásaimból csupán egynehány tényezőt említek meg, amelyek a további fejlődés fokainak jellemzői.

Először is a beszéd megjelenésének nagy jelentőségét kell megemlítenem, mert egy a multban mozgásos-érzékletes módon lefolytatott, illetőleg átélt valóságos eseménysort a gyermek a beszédben tételez át gondolati és szimbolikus vázba, amikor is tisztában van vele, hogy amit ő most beszédben elmond, már nincs a valóságban jelen, mert régebben történt meg. Sőt itt, a beszédben találjuk meg az elvonás (abstractio) és a viszonyítás (relativitás) csíráját; ez szintén nélkülözhetetlen az időszemlélet olymértékű kialakításához, amelynek birtokában mi felnőttek vagyunk. A gyermek ugyanis, amikor el akar mondani egy, a valóságban megtörtént eseményt, először a valóságban megtörtént eseménysort kiemelhető kapcsolatba illeszti és ezután a gondolatban elvégzett elmélkedő tevékenység után fejezi ki a nyelv nyelvtani eszközei, mint szimbolumok által. Ez a szellemi művelet egy példán így szemléltethető. A valóságban megtörtént esemény kiemelkedő tényeit a, b, c stb. pontokkal jelezzük, s a gondolati, illetőleg beszédben kiemelt elemeket ezeknek párhuzamként a', b', c' stb.-vel. Gondoljunk pl. egy egyszerű történetre: egy kislányhoz eljön látogatába az unokabátyja (a) s elindulnak sáskára vadászni (b); fognak egy sáskát s beteszik a vizestálba (c); ezután várják, hogy kiugrik-e (d); amikor pedig a sáska kimászik a tál szélére s kiugrik, ők eltapossák (e) stb. A gondolati visszaidézéskor a következő séma alakul ki:

| | |
|---|---|
| $a (A) \longrightarrow b (J)$ $a (M) \longrightarrow b (A) \longrightarrow c (J)$ $b (M) \longrightarrow c (A) \longrightarrow d (J)$ $c (M) \longrightarrow d (A) \longrightarrow é (J)$ $d (M) \longrightarrow é (A) \longrightarrow f (J)$ | <p>M. = Mult. A. = Aktuális = Jelen. J. = Jövő.</p> |
|---|---|

(J. de la Harpe sémája.)

Amikor a leányka mindezeket elmeséli egy barátnőjének vagy az édesanyjának, tudja, hogy az egész eseménysor (a—e) már a múlté, mégis amikor az események egymásutániságára gondol, akkor tudja, hogy előbb „a” volt, azután „b” esemény következett, s mikor „b”-t mint megvalósulót említi, akkor az „a” esemény már a múlté és „b” a jelen, ami után „c” esemény mint jövő következett stb. Elszérint a valóságos történési sor vázának párja egy gondolati váz, amit a beszédben hosszabb vagy rövidebb idő alatt szimbolumokkal fejezünk ki. Visszaemlékezve a történetre, a történet minden mozzanata „idői”-leg relativvá válik, mert akár a, akár b vagy c esemény lehet jelen, mult, vagy jövő, a szerint, hogy a várakozás

vagy a befejezés szemszögéből gondolunk rá vissza. Az egész szellemi műveletre tekintve, megállapíthatjuk, hogy itt az idő kétdimenziójúvá válik: a valóságos idővel párhuzamban egy rövid vagy hosszabb ideig tartó elbeszélés a maga eseménysor idézetével fut. A beszédben előadott eseménysor mozzanatait az igeragozás és időmeghatározók által fejezzük ki. Hogy ezek használata mikor kezdődik a gyermeknél, azt számos pszichológus vizsgálta, mint pl. Stern, van de Zande, Decroly-Degand, Kenyeres és mások.

Az első gyermekkorban, majd az iskoláskorban, átpillantva a fejlődés menetét, sok érdekes sajátosságot találunk. Így pl. a gyermek tárgy- és térszemléleténél ismert szinkretizmusa az időszemléletnél is érdekesen jelentkezik. Az alanyi-életes és tárgyi-anyagi tevékenységek, illetőleg mozgások szinkretikusan keverednek, és a gyermek tapasztalati világszemléletéből, valamint a mesék és mitológiák fantasztikus világából átszűrődő elemek a gyermek időszemléletében valami olyan sajátos jelenségeket hoznak létre, mint a primitív népeknél a bioszolaris kultuszt követők időszemlélete, amelyben az égitestek periódikus mozgásainak megfigyeléséből származóan kvalitatíve különböző — mért mítikus magyarázattal színezett — egységek alkotják az időfolyamatot, nem pedig homogén kvantitatív egységek.

H. Werner mutatott rá arra, hogy az iskoláskorban lévő gyermeknél is mennyire önálló, affektív és dinamikus jellegű darabokból tevődik össze az idői sor, amelynek egyik-másik részlete szubsztanciális lényegű és térbe konkrétan fogalmazottan kivetített.

A példák egész hosszú sorát tudnám adni annak demonstrálására is, hogy mennyire konkrét tárgyakhoz, eseményekhez tapad sokáig még az iskoláskorbeli gyermeknek az időszemlélete is, akár csak a primitív népeké, sőt a mai falusi egyszerű öregembereké (akik a multban úgy helyeznek el egy-egy eseményt, hogy az a „nagy víz“, vagy „nagy tűz“ idején, előtte, vagy utána, vagy régen „az antivilágban“, vagy egy-egy éven belül: „pityókakapáláskor“ stb. történt): Csak amikor a beszéd és gondolkodás fejlődése során odáig jut el a gyermek, hogy az emlékezetből visszaidézett eseménysor kiemelkedő tényeit ok-okozati viszonyba és kronológikus rendbe sorolja, tudja a térszemlélet segítségével az időt mint előrehaladó, a valóságban megfordíthatatlan egyenletes homogén folyamatot felfogni, amelyben bármelyik pontot választván kiindulásnak, alkalmazhatja a mult, jelen és jövő relatív viszonykifejezéseit. S amikor már a nyelvtani igealakok és időmeghatározók hallása, olvasása és helyes használata során felszabadul az érzéketes, konkrét eseménysor szemléletéből, amikor megismeri az objektív mechanizmusok mérőrendszerét, a napi mértékek és történeti tagolások logikáját, s helyettesíteni tudja a régebbi kvalitatív idői sort a kvantitatíve mérhetővel, akkor eljutottunk (körülbelül a serdülőkor táján) a legmagasabbfokú kifejlődéshez, amikor is már nem az igei alak, hanem a szám az idő kifejezője. A kifejlődés tehát nem azonos a testi felnőttiség állapotára való eljutással, hanem feltétlenül az elvonóképesség és a logikai rendszermeghatározás képessége kifejlődésével. Ezek a szellemi képességek adják meg azt a gondolati vázát (egy megfordíthatatlan, meg nem állítható, a végtelenbe egyenesen előre haladó homogén folyamat térbevetített elképzelt vázát), amelybe saját élete eseményeit, majd történelmi tanulmányai folyamán egyéb történelmi tényeket is beiktat, hogy azután szelleme túlszárnyaljon a történelmi idők során innen és túl az időtlen idő végtelen mezejéig, az örökkévalóság fogalmának megsejtéséig.

Kiss Tihamér.

✓ A nevelés elméletének és gyakorlatának kapcsolata a Gyermekvárosban.

A neveléstudomány egyik legnehezebb kérdése, hogyan ültethetjük át a nevelés elveit a gyakorlatba. Az elvek és elméletek annyit érnek, amennyit megvalósíthatunk belőlük és akkor értékesek, ha az élet tökéletesebbé tételére alkalmasak. Különösen érvényes ez a megállapítás a nevelés területén. Sok szép elmélet és elv érvényes, tanulják kezdő pedagógusok, tanító- és tanárjelöltek, pedagógiai folyóiratok és szakkönyvek ismertetik, de a legtöbb esetben megmaradnak az elmélet síkján, nem válik az elvekből életet formáló erő. Felvethető a kérdés: hogyan kapcsolódik a neveléstudomány elmélete és gyakorlata a Gyermekváros nevelésének munká-